

Perzen. Triomf van Empathie

CHOKRI BEN CHIKHA, ACTION ZOO HUMAIN & NTGENT

Empathie: een kwestie van perspectief of een excuus om weg te kijken?

Aïcha Mouhamou
Gezien op 20 juni 2024
NTGent Schouwburg, Gent

'Het is 2031 en de oorlog tussen Israël en Palestina heeft jaren geduurd', vertelt een *voice-over* bij het begin van 'Perzen. Triomf van Empathie', een multidisciplinaire voorstelling van Chokri Ben Chikha, Action Zoo Humain en NTGent. Dit fictieve toekomstverhaal trekt een parallel tussen de manier waarop wij vandaag kijken naar de oorlog in Gaza en 'Perzen', een 2500 jaar oude Griekse tragedie van Aeschylos. Met wie leven we mee? Waarom? Wat zegt dat over onze empathie?

28 JUNI 2024

Aeschylos, een prominente Griekse tragedieschrijver, beschrijft in het toneelstuk 'Perzen' de slag om Salamis vanuit het perspectief van de Perzen die roemloos ten onder gingen. Het stuk gaat door voor een van de meest controversiële Griekse tragedies, omdat de auteur zich inleeft in het lijden van de Perzen, terwijl hij zelf meevocht tegen hen. Roept 'Perzen' op tot oprechte empathie, of bevestigt Aeschylos met deze tragedie juist de arrogantie van de Grieken? Door middel van deze historische vergelijkingen wil Ben Chikha empathie onderzoeken binnen een groep dansers met verschillende etniciteiten en, vermoedelijk, perspectieven. Ook het empathisch vermogen van het publiek wordt op de proef gesteld.

In deze voorstelling bevinden we ons dus in 2031. Een groep laatstejaars toneelstudenten aan het Vlaams Toneel Gent, het voormalige NTGent, krijgt de opdracht om de tragedie 'Perzen' van de Griekse dichter Aeschylus te ensceneren. We zien een toonmoment, of eerder een repetitie, onder leiding van de rechtse en pro-Israëlische docente Mareille Labohm (haar eigen naam). Ze laat hen parallellen trekken tussen de Griekse tragedie en het langdurige conflict tussen Palestina en Israël.

Dat is een gewaagde stap: spreken over de oorlog van Israël tegen de Palestijnen is zelfs met diepgaande achtergrondkennis en veel onderzoek moeilijk. Door het

verhaal naar de toekomst te plaatsen, en te situeren in onze wereld, onze theateropleidingen, vond Ben Chikha echter een invalshoek die een meer afstandelijke beschouwing mogelijk maakt.

Niet dat Ben Chikha geen onderzoek deed. Wel integendeel. In januari 2024 trok hij naar Israël en de bezette Palestijnse gebieden om zich te vergewissen van de situatie. Tijdens zijn reis bezocht hij ook de festivalweide waar de Hamas-aanval op 7 oktober 2023 plaatsvond. In Jeruzalem sprak hij met een Israëlische historicus. Grondig onderzoek dus. Die indruk wekken althans de beelden die tijdens de voorstelling naast beweging en spel, in documentaire fragmenten getoond worden.

Hebben de leerlingen die al dansend over de vloer zweven dan wel recht op zelfbeschikking?

Tegen de achtergrond van die reis verschijnt Labohm op het toneel. Een getalenteerde verteller maar vooral een vleesgeworden metafoor voor Westerse overheden die eenzijdig de kaart van Israël trekken. In hun zog blijken ook veel Vlaamse kunstinstellingen het niet op te kunnen brengen om zich uit te spreken tegen de humanitaire ramp in Gaza. In haar monologen roept ze de Holocaust in als rechtvaardiging voor het geweld tegen het Palestijnse volk, ontmenselijkt ze Arabieren en ontkent ze het fundamentele recht op zelfbeschikking van Palestijnen.

Hebben de leerlingen die al dansend over de vloer zweven dan wel recht op zelfbeschikking? Ze treden op in eigen naam, zo blijkt als hun paspoorten op de achtergrond verschijnen. Als de vijf al dansend en spelend tussen metalen kooien ‘Perzen’ van Aeschylus vertolken onderbreekt Labohm ze voortdurend. Ze vergelijkt het stuk expliciet met de situatie in Israël en Palestina - in het stuk het verleden, voor ons het heden. Vooral de Palestijnse Marah Haj Hussein, de Marokkaanse Rateb Syassi en de Algerijnse Leblalta Abdennacer worden geconfronteerd met haar microagressies, maar ook de Nederlandse Hellen Boyko krijgt nauwelijks een stem. De Israëlische Liah Frank daarentegen mag voluit aan het woord komen, ten koste van de anderen.

Nochtans is de bijdrage van die vier niet-Israëlische performers belangrijk genoeg. In de groepsdansen springt vooral de klassiek geschoolde Leblalta Abdennacer eruit. Hij lijkt over de vloer te zweven met een verfijnde elegantie. Qua spel is de Nederlandse Boyko een opvallende verschijning. Dat zie je vooral als ze als verteller van de tragedie het weerzien tussen Atossa (koningin-moeder), Darius (koning-vader) en Xerxes (zoon) begeleidt. Haar spel wordt dan gekenmerkt door een subtiele vorm van sarcasme.

Wanneer docente Labohm eist dat haar studenten deelnemen aan een educatief spel over de Holocaust, worden op de achtergrond zowel beelden van het verwoeste Gaza getoond. Natuurlijk roepen beelden van de Holocaust diepe empathie met de slachtoffers op. Maar hoeveel rest daarvan eens we beseffen dat de getoonde verwoeste gebieden in Gaza liggen? Is dit niet de hamvraag van deze voorstelling en bij uitbreiding van dit conflict? Wat op het toneel gebeurt lijkt vooral het Israëlische perspectief te kiezen. Onbeperkte empathie voor Israël staat centraal. Als het om Palestijnen gaat is die empathie veel geringer. Waarom? Het is een vraag die schaamteloos onbeantwoord blijft.

De docente misbruikt empathie als kruiwagen voor haar politieke overtuigingen.

Ik verlaat de voorstelling daardoor met een gewrongen gevoel en veel vragen. Wat heb ik zojuist gezien? Omwille van Chokri Ben Chikha's Tunesische roots verwachtte ik, hoopte ik zelfs, op een uitgesproken pro-Palestijnse voorstelling. Maar wat dan met die ‘Empathie’ in de titel? ‘Empathie, empathie, empathie…’. herhaalt mijn brein. Na het lezen van Joost de Vries' essay ‘Andermans schoenen’ in de Groene Amsterdammer vallen de puzzelstukjes op hun plaats. De Vries stelt: ‘Empathie is een zoeklicht dat niet neutraal wordt bediend. Het zoekt onherroepelijk naar wat bekend is, naar wat op ons lijkt, naar waar we ons mee kunnen identificeren. Empathie voedt zich met onze eigen vooroordelen en voorkeuren’.

Dat gewrongen gevoel waarmee ik de voorstelling verliet, is vooral onbegrip: een gebrek aan empathie voor de ene kant en een overdosis voor de andere. Het had dus te maken met mijn empathie voor de Palestijnen en met mijn onvermogen om empathie te voelen voor het Israëlisch perspectief. Maar het had zeker ook te maken met de manipulatieve manier waarop de docente empathie met de Joodse zaak doordrukte. Erger: ze misbruikte die empathie als kruiwagen voor haar politieke overtuigingen.

‘Perzen. Triomf van Empathie’ bevraagt onze empathie met strijdende partijen via deze ‘schoolenscenering’ van het treurspel van Aeschylus. De docente stuurt die duidelijk richting empathie voor Israël als slachtoffer in een conflict zonder einde. De voorstelling doet dat zo subtiel en precies dat je gedachten achteraf alle kanten opgaan. In deze voorstelling zijn het verhaal en de spelers dus misschien vooral een aanleiding voor Chokri Ben Chikha om het publiek uit te dagen. Hij dwingt ze om zich af te vragen wat zich hier – en in Gaza én op het politieke wereldtoneel - werkelijk afspeelt. Hij dwingt ze vooral om zich af te vragen wat ze niet zagen, verblind als ze waren door hun empathie voor deze of gene partij. Uiteindelijk is de vraag of empathie enkel een kwestie van perspectief is, of kan ontaarden in een excuus een alibi om zo lang mogelijk weg te kijken van de werkelijke problemen.